

Váci Mihály

1924-1970

Szövegekönyv a leica és hangosított változathoz

A filmet összeállította Váci Mihályné Juhász Mária
szerkesztette: Lázár Júlia

1. *Részlet a Mint példabeszédben című versből.*

„Én úgy szeretnék népem
mesélő emlékezetében
pár szóban megmaradni,

ahogy ma a beszédben
példa s bölcsesség-képpen
közmondást szoktak bólogatni.”

2. „Kedves Barátaim! Kérdéssel kezdem. — A költészetet ünnepelni — ebben az erőszakos és fájdalmas században? Mikor az emberiség pusztta létéért verekszik, jövőbeli esélyeiért vallatja a számítógépeket? Költészetet? — mikor az emberiség szeme láttára népirtó háborúk lángolnak fel. — Költészetet? — mikor az emberiség egyharmada félelmeik és lelkiismeretfurdalások közepette él — a másik kétharmada gyűlöletet élesztget a szívében, mert éheznek és magára hagyott... És mindnyájunk felett ott lebeg az ebből a konfliktusból származható veszedelem és a háborúk világhátrólátását ölthető réme.

És mégis — éppen ezért — azt válaszolom — költészetet! Éppen ebben a kegyetlen világban.”

(Élni másokért)

3. „A költészet ma ellenszegülés: a sokszor pusztító gyorsasággal változó világban, mindennek ellenére, megőrizni azt, ami az emberből békés virágzásra vágyik... A költészet ellenszegülés: a gépies és kegyetlen világban lázadni az emberiért, amely az egész földön azonos. A költészet hit: sokszor reménytelen hit abban, hogy a pusztító és áldásos erők harcában kivárható minden emberi igazság győzelme.”

(Élni másokért)

4. Nyíregyháza déli határában, kis homokdombokon, szőlőtelepek sínylenek évtizedek óta. A keskeny „nyilasok”, „fényilasok” végén ablakra mélyen hajló eresztű, zsúptetős borházak sorakoznak, melyekben kiöregedett uradalmi cselédek, szőlőmunkások, napszámósok laktak. Itt éltek nagyszüleim. Itt születtem én is

1924-ben. Szüleim innen jártak a városba dolgozni. Hét testvérem volt, de egy kivételével — ezek csecsemőkorukban meghaltak.”

(Első könyvem végére)

5. „Mindkét nagyapám urasági cseléd volt — s mindkettő „kitántorgott Amerikába”. Az apai nagyapám, mint ahogy azt *Nincsen számodra hely* című kötetemben megírtam, kivándorolt, hogy „házra gyűjtsön”. Munkahelyén lezuhant és szörnyethalt — az életbiztosítási díjból vettek a gyermekei itthon egy nádfedeles csöpp „borházat” — volt préházat.

(Önéletrajz)

6. *A költő édesapja, Vitál Mihály, aki nevét később Vácira változtatta.*

„Apám vasúti munkás, vonatfékező volt, majd — mivel 28 éves korában üzemi baleset következtében megrokkant — mint sorompóőr, pályáőr, portás dolgozott nyugdíjaztatásáig.”

(Önéletrajz)

7. „A városszélén széles, porfelhős utcán laktunk. Előttünk vasútsín kanyargott, pályamunkások tolták este-reggel a talpfákkal rakott kocsit; utcánkon este hat óra után fekete áradatban siettek haza a dohányillatú munkásasszonyok a dohánygyárból, jöttek a fáradt kirakodómunkások és favágók. Itt nőtem fel, innen jártam iskolába.”

(Első könyvem végére)

8. *Gyermekkoromból jönnek mindig*
(részlet)

Gyermekkoromból jönnek mindig
ezek a játékvonatok.

Karácsonykor ezekért sírtam:

„Ilyen vonatot akarok!”

Apámat mindig elkísértem,
ha a vasútra bicegett,
ámulva néztem nagy hatalmát
a színes lámpasor felett.

Úgy engedte le a sorompót,
mint otthon húzta a kutat,
s fáradt lovacsák a tarka gerendán
csorbítgatták a fogukat.

Álldogáltam a galambdúcnak
alig nagyobb órház előtt,
reszkettem ott, mintha Isten futása
alatt zokogna fel a föld,

mert jött a gyors! — és testemen
zuhogott át az a vonat!

Be boldog voltam! — a szívem
dobogott, vert a talpam alatt.

9. *A költő édesanyja, Vitószki Zsuzsanna*

Anyám, add ránk áldásodat!

(részlet)

Ül az anyám a templomban,
térdeplő, guggoló padban.

Imádkozik s feleletre
sem méltatja az isten, de
ő szegényke egyre szédül
a távoli üdvösségtől.

Szegény, papot, — énbelőlem! —
azt akart nevelni ő. Nem
nem azért, mert a szentegyház
hatalmát vagy tán ilyen más
szervezetet támogatna,
csak mert azokról hallotta,
hogy áldott gyertyák fényénél
mind isten nagy bőségén él.

10. *Részlet Illyés Gyula Váci Mihályról írt cikkéből*

„Megismerhettem a kirepítő fészket, a Nyíregyházán is kültelki munkáslakást. Kicsi kert övezte, de szigorúbban kultúraőrző, mint a versailles-i vagy luxemburgi. Minden négyzetcenti kihasználva. Itt sor krumpolinak, ott sor tearózsának. A konyhában ebédeltünk, villogón ragyogott. Ettem már államfők jobb oldalán is. Ott sem érezhettem bensőmben oly megtisztelve magam, mint itt...

11. ... A családot láthatóan itt is az anya vezette. Ennek az igényes szegénységnek, ennek a maga kereteiben gazdag lelki életet élő munkásrétegnek szellemiségét hozta föl, fejezte ki, s akarta — a jogosultság öntudatával — hatóerővé tenni Váci Mihály a demokrácia államában. Államalkotó erőnek vallotta.”

12. „Diákéveim az iskolapadok, könyvek között és a pállott illatú házikók gerendái alatt teltek el.”

(Önéletrajz)

A fűzfa-kas illata
(részlet)

Nem is keréknyomok után
találnék én haza:
lehúnyt szemmel is tudnám
az utakat, vezetne az a
keserű illat — a kas szaga.

.....

A mérgezetek émelvényével
érezem e szagot, bárhol ér el;
fullaszt, köhög tet, mint az asztma.
Úgy vagyok itt, mint kigyógyult
tüdőbeteg, ki visszafordul,
ha hazaért — ki a szabadba!
mert fojtja az, ami marasztja.

13. „1943-ban végeztem el a tanítóképzőt s akkor nem volt könnyű — istenem! számomra lehetetlen volt! — főiskolára, vagy egyetemre menni. Tanító lettem hát: előbb mint V. éves kihelyezett diák, majd mint „megválasztott tanító” Nyíregyházától 9 km-re, egy dallamos nevű tanyán: a II. Mandán.”

(Önéletrajz)

14. *A II. Manda-bokori tanyasi iskola, ahol a költő tanított.*

„A Manda-bokornak csak a neve volt ilyen szép. Egy-mágam tanítottam 92—96 gyereket nyolc osztályban. Hét hónapig nem kaptam fizetést, sorkosztra jártam, mindennap más tartott el, — mint Illés prófétát az Atyaisten hollója; — napközben hat órát tanítottam

egyhuzamban, hogy már véres volt a torkom, — énekeltük: Erős várunk az úristen! Hittantól csigatészta-gyúrásig mindent tanítottam s este tanultam, olvastam, írtam és harmóniumoztam...”

(Önéletrajz)

15. „Hiányérzet, egyensúlytalanság, ismeretlen állapotok utáni nosztalgia tölt be először mindenkit, aki költőként kezd rácsodálkozni a világra — és csak később leli meg, ismeri fel sorsában azt a rendet, célt, amelynek követése az előbbi névtelen várakozást betölti, szándékká formálja. Fiatal koromban, sőt már gyerekkoromban ijesztő volt ez az örökös belső ünnepélyesség, csordulásig töltő meghatódottság a világ legegyszerűbb dolgain. Ha visszagondolok rá — milyen nehéz dolog volt eltitkolni mindezt a gondjaikkal bajlódó, egyszerű emberek, szülők, diáktársak, később munkatársak között, ezt a homályos felismerést és örömet, ezt az állandó belső készenlétet, a művészet sajátos, állandó révületét, a kifejezés vágyát... A könyvek voltak és a zene, melyeknek világába menekülhettem. Ez a beteges magány vonzott Dosztojevszkijhez. Tizenhat-tizenhét éves koromban valamennyi kötetét elolvastam. Később — Ady, József Attila és Illyés felfedezése után —, az első betegség esztendejében egy álló esztendeig Baudlaire-t olvastam. Abban a sivár szomorúságban ki hatott volna rám jobban, mint ő, majd Juhász Gyula.”

(Értelmes éneket a hazára találásról)

16. *Juhász Gyula*

A tírпák tanyák útjain be sokszor
fojtogatta torkomat az a sírás,
mely szívárgott a csendes verssorokból

A dűlők fáitól nem láttam messze,
s hiába néztem olykor-olykor még fel,
por keringett az alacsony egekbe.

Nem volt magasság, nem volt távol,
nem marasztalt s nem hívott semmi,
tétlen kín lett a drága vágyból.

Körülnéztem a tájon — halk homok
pergett mindenütt, — s akkor megértettem
a te rokontalan nagy bánatod.

17. *Pályatársam — a néptanító Váci*
— részlet dr. Arató Ferenc írásaiból

„Vácit kétszer ismertem meg, de lényének java része ismeretlen maradt előttem. Oklevele szerint tanító volt s kisebb-nagyobb megszakításokkal hat évig gyakorolta a mesterségét. A hitelesített művészi értékrendben költő, de festő akart lenni: festegetett, sőt zenélt: harmonikázott, harmóniumozott is. Hogy a művészetekből pontosan mennyi szunnyadt benne, az örökre felderíthetetlen titok marad. Művészi lényének talán önmaga előtt is voltak rejtett forrásai ...”

18. *Váci András rézkarca: Ledöntött jegenye*

Jegenye fényben (Részletek)

A búzafények áramló mennyében,
szinte dúdolván jött a gyalogút
ezerfelől — és vezetgette kézen
a tarisznyába botló kisfiúk,
s a pipacskendős kislányok hadát.

Jöttek a gyerekek, s gyíkot keresve
lesték, hol remeg az útmenti fű,
s ha csirkéit sírva hívta a fürj:
a suhogó búzába törve, messze
kószáltak, — odahagyva az utat.

Fejük felett összecsapott a fénytelt
kalászkok íve, — ám egyik se félt,
hogy eltéved, mert a fészekhez-térdelt
gyerek is, ha felvetette a fejét,
minden tájról látta a jegenyét,

amit zöld gyertyaként még nyolcvan éve
tűztek le az iskola tövinél,
hogy örök-érzékeny szelekben égve
hívja azt, akit öröme szó fénybe,
vagy gondja barázdáin mendegél.

S a jegenye — zöld máglya — égre lobbant
a pusztában: — s hol tornyok nincsenek,
harang se zeng, hirdeti roppant
hitét, kiáltva, fényben, viharokban:
— Gyermekek, népek, erre jöjjetek!

Ilyen kívántam lenni én is, ott a
homokba szúrt nyárfa: — a tanító,
ki fénybe tör, ragyogó hit a lombja,
irány azoknak, jel és biztató,
kik jönnek barázdákba botladozva.

20. „Azután 1944-ben jöttek: — a betegség és a há-
ború. Nem tudom, melyik volt rosszabb. Engem a né-
metek, mint leventét elvittek munkaszolgálatosnak;
így gyalogoltam végig az országot Galántáig, honnan
visszaszöktem. 1945. április 18-án újra tanítottam a
tanyán. Ekkor jöttek a betegségeim. 1945-ben megope-
ráltak vesekő miatt. A műtét utáni infúziótól vérmér-
gezést kaptam, le kellett volna vágni mind a két lá-
bam. Én nem akartam s ezért kiadtak a klinikáról az-
zal, hogy elpusztulok. Otthon egy szovjet orvos tiszt
gyógyított meg, kilenc hónapig járt kezelni, s ezalatt
én megtanítottam harmonikázni s a gyógykezelésért
nekiadtam a harmonikámat. 1946-ban és 47 őszén újra
megoperáltak s utána egyszer egy tüdőgyulladás, egy-
szer egy bennhagyott fonál komplikálta az állapoto-
mat, hogy félévnél tovább feküdjek.”

(Önéletrajz)

21. A súlyos betegség évei megviselték a huszas éve-
ibe éppen csak belépő fiatal költő idegrendszerét, s ma-
radandó nyomot hagytak emberi arculatán. A halál-
közelség és a szenvedés az életnek szinte vallásos tisz-
teletét ébresztette föl benne, s a vágyat, hogy legalább
gondolataiban minél teljesebben megélje azt, amitől a
betegség a gyakorlatban megfosztotta.

Kések között
(részlet)

Kések között halok meg én,
a műtőasztalon,
szeret, csokol, becéz a fém,
altat a borzalom.

Rágcsál a nikkell műszerek
szorgos természetrajza,
csőrébe vesz a csipeszek
gyors kolibri-hada.

.....

Mellemre tűznek halk-piros
sebet — szelíd medáliát, —
átbuggyannak rajta a gyors
vérömlés-tűzű dáliák.

.....

Hallok egy sírást, távolit;
havas puszták fagyott
üveglapján farkas vonít,
s tudom — csak én vagyok.

Az orvosok érdektelen,
okos aggódó, hús szeme
benéz — át a sok üregen —
szívem retteneteire:

mint Galvani rézsodronyán
áramütött békaizom,
vergődik vállalt ritmusán
szánalmasan és csupaszon.

És élek én! Félelmetes
erő biztatja szívem!
Vallassa kín, halál, cseles
erőszak, — azt vallja: Igen!

23. „Közben — bár a betegségek állandóan elvonult és a tevékenységektől és a világtól elvont életre kény-
szerítettek — lassan, de annál elevebben megismer-
kedtem én is az akkori idők bozontos és frissajtású

gondjaival, a vitára — helyeslésre kényszerítő gondolatokkal. 1947-ben egy egyetemi felvételi táborban voltam 10 napig — itt hatott rám először közvetlenebbül a közösség és a szocialista gondolkodás. Ettől kezdve olvasmányaim s további élményeim hatására kezdtem kilábalni a betegségek s magány szülte nyomasztó hangulatokból... Dolgozni szerettem volna már én is — annyi magányos év, betegágy, kórház után.”

(Önéletrajz)

24. „Hogyne lettem volna egy lobbanásra új emberré, mikor 1949 tavaszán, meggyógyulva, egy kollégium igazgatója, majd egy megye kollégiumainak előadója lettem. Fiatalok közt, százakért tehettem hasznosat: — dűlőutak, külvárosok porában-sarában botorkáló gyerekeket segíthettem az egyetemre.”

(A költő önmagáról)

25. „1950-ben Budapestre kerültem. A tanulás új izgalma, a hivatal keserű óceánja, szép csavargások — és a versek, versek öröme! Csaknem gyerekkorom óta írtam, és életem minél jobban homokba fulladt, annál könnyörgőbb szenvedéllyel; de egész életemben nem akadt egy barátom, egy tanárom, művész ismerősöm, akiben megbízhattam volna, hogy megérti különös, és észrevétlen, nem küzdelmekben, csak gyáva betegségekben elszivárgó kétségbeesett ifjúságomat, életemet, mely annyira-annyira hasonlított szülőföldem örökké fáradtan szélbeomló tájaira — és aki megérti az ebből az életből panaszolt verseket.”

(A költő önmagáról)

26. *A költő felesége, Juhász Mária*

„Itt Pesten, huszonkilenc éves koromban találkoztam a szerelemben azzal az emberrel, aki szétszórt életem lobbanásait összefogta egy szenvedélybe, és aki nélkül szinte reménytelennek látszott nekivágni a költészet tévedező ösvényeiről az irodalom sokfrontú harcainak.”

(A költő önmagáról)

Még alig emelkedő gondolatnak
vagyunk mi egy-egy szárnya.
Lehullna ez az égreszálló madár,
ha a két szárny elválna.

Két szárny vagyunk, de fenn a fellegekben
nem szállhatunk, csak mind a ketten
szívverésnyire pontos
együtemben.

Szállj hát velem
egy rezdülésű szárnycsapással.
Hullogó tollak voltunk egyedül,
— szárnyak lettünk egymással.

28. *Részlet Illyés Gyula Váci Mihályról szóló tanulmányából*

„Váci Mihály annak idején engem tisztelt meg azzal a hálás végeznivalóval, hogy az irodalom ajtaját, amikor végre kopogtatott rajta, megnyissam neki. Kaptam tőle egy borítéknyi verset, a kezdő írók szokásos mondatával: döntsem el, lehet-e helye a magyar költők között. Irodalomtörténeti ténykedésem húsz percig tartott. Elolvastam a kéziratot, fölhívtam egy folyóirat szerkesztőjét, írtam néhány sort a szerzőnek, szándékosan rögtön a teendőkről beszélve; a véleményt nem a jelentkező műveinek dicséretével, hanem személyének kezelésével tudatva. Így kezdődött: Kedves Kartársam.”

29. „Először az Új Hang 1955. januári számában jelent meg tizenkét versem. Az akkor még fiatal Magvető Kiadó szerződést kötött velem, s 1955-ben megjelentette *Ereszalja* című első kötetem, amit 1956-ban József Attila-díjjal jutalmaztak. E kötet nyomában minden eddigi szétbáméskodott és betegségekbe iszaposodott erőm egyszerre szabadult fel.”

(A költő önmagáról)

30. „Még azon a nyáron megírtam a *Nincsen számodra hely* című elbeszélő költeményem, mely 1957-ben jelent meg. A tébécé még egyszer hatalmasan figyel-

meztetett: újrakezdődő életem derűs hónapjaiban, egy utazás közben, Prágában ért utól a betegség. Előbb ott, majd itthon, egy teljes esztendeig feküdtem újra a szanatóriumban. Ez a „kényszerpihenő” csaknem végzetes volt. Mindennel szembe kellett nézmem. Most veszthetem a legtöbbet — a nehezen lelt szerelmet s a művészet táruól lehetőségeit. E romboló szanatóriumi hónapok veszedelméből való szabadulásomnak köszönhettem a *Mindenütt otthon* című, később megjelent kötetem minden örömét. Újra meggyógyultam.”

(A költő önmagáról)

31.

Mindenütt otthon

Otthontalan csavargó vagyok én?
Hiszen
minden vidéken otthon érzi magát
szívem.
Minden határ fölött a régi kék
az ég;
s a rozsbán mindenütt lefognám kedvesem
szemét.
Órházikók előtt, akárhol is, Apám
tiszteleg;
s ha sorompók közt suhanunk, megint gyerek
leszek.
És minden állomáson én mindig
megérkezem,
szinte leszálnék mindenütt, ahol lámpa
int nekem.
A városok hatalmas hangszerek,
húrjaikon
botladozva emlékeim dallamait
újra tudom;
harangszavuk nagy pálmaága
fölém hajol,
s egy ismerős pad mindenütt int felém
a fák alól.
Én nem tudom, már sokszor félek,
vétkezem;
hát nincs Anyám, szerelmem és barátom
énnekem?

hogy én bárkit, bárhol is bolondul
szeretek?
s e földön én itt idegent
sosem lelek.
Ha már kezet fogott és hallgat
velem,
vagy elkapja az utca-mély fölött fuldokló
tekintetem,
már üldögnék órákig panasza
tornya alatt,
amíg fölöttem szíve harangütései
inganak.

32. *Százhuszat verő szív*

Szolgált a szerelem — szolgáltam én
alázattal a szerelmet,
s voltam olyan fagyokba vetett,
mint a küszöbre rakott zabi gyermek.
Öleltem, mint utolsó görcs a szívet,
szinte már könyörögve,
és ugatott a szívem a magány ólja előtt,
kúszva hiába-kapart küszöbökre.

Jónást a cet: — magába zárt a test,
ez az esetlen állat,
átúsztá velem a tiszta óceánokat,
itatott velem pocsolyákat;
éhei jászlaihoz négylábra alázott — de a sors
meredekjén ő emelt szakadásig,
kínjaitól üvöltve a földbe haraptam,
s önkívületben ittam gyönyöre muzsikáit.

33.

Dolgoztam — mint az akác-törzs a homokon —
égre emelve a munka termő ágát,
s fejem alá vetettem a lustaság
felhőkön úszó szénaágyát.
Mások bajainak gerendáiból ácsolt
tutajon örvénybe eveztem,
s az én nyomorúságaim kis gyufaszálaival
tüzet adni siettem.

Meneteltem hűen a sorban, — hadakoztam az élen,
soha nem menekültem,
de a pázsitokon fegyvereim ledobáltam,
s meztelenül heverésztem a fűben.
Csillagokért magasodtam — s a földre hajoltam
madarak lába nyomát imádni;
fölköttem rakéták szálltak — kezem fejről meg
verseim piros katicabogárkái.

34.

Ó, minden voltam én, amire
a lélek fényes!
és engedelmesen letérdepeltem a test
minden ítéletéhez.
Mindenre felragyogtam, ami fókuszaimat
pásztázva kereste,
a sejtések szétszórt sugarait tűzzé
lobbantottam, én — a tiszta lencse.

Úgy éltem, mint a százhuszat verő szív,
úgy gyűlöltem és szerettem:
mindenhez úgy fogtam, kívánva,
hogy az legyen a veszttem!
Úgy éltem én, ahogy itt élni kell,
ahogy érdemes élni!
Egy emberöltőt éltem — de a sorsom
történelem és ezerévnnyi!

35. *Váci András linómetszete: Még nem elég!*

Még nem elég (részletek)

Nem elég a jóra váagni:
a jót akarni kell!
És nem elég akarni:
de tenni, tenni kell!
A jószándék kevés!
Több kell: — az értelem!
Mit ér a hűvös ész?
Több kell: — az érzelem!
Ám nem csak holmi érzés,
de seb és szenvedély
keresni, hogy miért élj,
szeress, szenvedj, remélj!

Nem elég — a Világért!
Több kell: — a nemzetért!
Nem elég — a Hazáért!
Több kell most: — népedért!
Nem elég — Igazságért!
Küzdj azok igazáért,
kiké a szabadság rég,
csak nem látják még,
hogyan nem elég!
Még nem elég!

36. A *Mindenütt otthon* című kötet versei országszer-
te ismertté tették Váci Mihály nevét. Másodsorra is
megkapta a József Attila-díjat. Író-olvasó találkozók
százain vett részt. Lírája azoknak a történelmi mélység-
ekből feltörő öntudatos munkás — és parasztrétegek-
nek a hangját, indulatait és örömét szólaltatta meg,
amely az ezeréves kitzasztottság után végre otthon
kezdte érezni magát a társadalomban.

*A képen Csoóri Sándor és Garai Gábor társaságában
látható.*

37. „A költészet számomra ma valamilyen rokoni kö-
telesség, gyönyörű adó, a rokonok iránt érzett örökös
szeretetből táplált kényszer, a mesebeli gyerek megva-
lósult álma. És vágy: minél többet elmondani azokról,
akik most szinte gyermeki izgalommal, mohón, meg-
hatón, szinte mindent bepótló kapzsisággal, célját nyert
élnivágással, buzgó haragokkal keresik eléjük adott
lehetőségeik formáit.”

(Rokoni kötelesség)

38. Az 1964-ben megjelent *Szegények hatalma* című
kötet több szempontból is fordulópontot jelentett Váci
Mihály pályáján. Ha az 50-es években írt versek első-
sorban a felszabadultság és a fiatalos öröm hangjait
szólaltatták meg, a 60-as évek költeményeiben a szoci-
alista elkötelezettségű költő mély felelősségérzete nyil-
vánul meg. Az első külföldi utazások nyomán a költő
szeme rányílik a nagyvilágra, a haza fogalma kitágul.

39. *Váci Mihály külföldön, Illyés Gyula és Passuth
László társaságában*

A négerek meg én
(részletek)

Csak a négerek ültek egyedül
meg én.
Én sápadtan a vágytól,
ők meg
feketén.

A kívülrekedtek
Párizs közepén.

.....

Kilőtt rakéta:
— szállt a város.
A röppályát kereső élet
nyomjelző fénye ha rámhullt,
én fehérebb lettem a fényben,
ők meg csak feketébbek.

40. *Ilyen a tenger*
(részlet)

Látod, ilyen a tenger! Én is ilyen vagyok!
Szédülve ismertem rokonomra.
Szántam e roppant amóbát, formátlan állatot,
ahogy itta, okádta magát iszonyodva.
Én is ilyen nyomorultan, vergődve cipelem
a lélek szörnyeteg-méretű súlyát,
magam égtájak közé kínlódva feszítem,
s tarajos szárnyai röptöm a mélybe lehúzzák.

41. *Szabadság! Tégy gazdaggá minket!*
(részletek)

A Duna-Tisza ezüst szalagján
szívünk felett egy amulett-ország.

A téli tájon didergő faluk
az ingem alá bújnak melegedni.
Egy-egy tanyára lelve felzokognak
az ifjúság előázsiai dalai.

Meztelen szívvel érzem még a bundák
durva szerelmét, — dédelgető melegét.
A világrahozó szegénység
anyai ölét még áldva emlegetem.
De nem akarok meghatódni többé!
Levetkezem a lélek szűrhimzéseit,
s a gondolat kalotaszegi
kacsaringóit magamról lefejtem.

Európába értünk végre
a népvándorlás kétezer éve után!
S az értelmes erő lánctalpas traktorával
szagatnám fel gyorsabban ezt a tájat:
— tűnjön el a falvak borzassága és
a tanyák sündisznó-szuszogása.

.....

42.

Lassan széled a vert történelem

Segítségédért hangosan kiáltok —
Szabadság! — Tégy gazdaggá minket!
Gazdagság! Térdelj ide mellénk
az Alföld szőnyegére, bíbelődj velünk.
Neked csak játék, móka és ajándék,
— mi meg itt gürcölünk kis makettjaidért!

.....

Szabolcsnak vegyél fémépítődobozt.
Adj a parasztnak a boci helyett
mú-t bőgő gépet, mely szelíden követi.
Adj neki felhúzó kis gyárat.
Melléjük térdel és szinte játszatva
zűmmögteti a buzgólkodó ipart.
Meglátod — így majd elfelejti
a hóna alá bújó kiscsikókat.

Szabadság! Tégy gazdaggá minket!
Gazdagság! Tárd ki szárnyainkat!
Bogarcka nép voltunk — csak kaparásztuk
létünk dobozának fedelét.

Az emberiség tavasza virágzik.
— Sürögve, zsongva beporozni
virágait
miránk is vár a sor,
hogy kaptárunkba gyűljön
az egyenlő sejtekbe osztott
illatozó nemzeti jólét.

43. *1965-ben Kossuth-díjjal tüntették ki.*

Részlet az Élet és Irodalom látogatóban Váci Mihálynál című interjúból.

„— Nemzedékemnek és nekem a költészet s a politika nagy élménye összetartozó fogalom, mert azonos életszakaszban, a legfogékonyabb korban, az ifjúság éveiben született bennünk. Egyik sem kaland, hanem egy életre szóló elkötelezettség... Nekem a politika nem megfontolás volt és ügyködés, nem társadalmi vagy szervezeti munka, hanem szerelmes, szép küldetés, a legkisebb fiú népmesébe illő, észrevétlen jövedele, hír-hozása, a küldők arcának meglobogtatása, jogaiknak elszánt megfogalmazása. Nekem a politika napról-napra való félelmetesen szép, és erőt, idegeket próbáló vakmerőség volt — felállni és annyi ellenzéssel, közönyvel szemben naponként újra mondani a történelmi névsorolvasásnál az ő nevüket — Jelen!”

44.

Eső a homokra

Használni akartam — nem tündökölni
sem esztétikák rangsorát pörölni.
A halhatatlan szent tülekedésben
lemaradtam — a startnál már lekéstem.
Ezért a pályát messze elkerültem,
a robotoló tömegbe merültem,
és dolgoztam hajnaltól éjszakáig,
a gondolat míg csonton átvilágít,
s míg csillagok közt kószált annyi bajnok,
— gürcöltem, mint egy elnyútt hivatalnok.

Nem resteltem leszállni a keresztről,
ha egy paraszt kérvénnyel keresett föl:
s két megváltó ihlet közti szünetben
értekezleten szóltam — bár ügyetlen.

Nem hittem én az elnyomott zsenikben: —
ki tenni akart — az tehetett itten!
— Volt mit! Mert volt kereszt is, hogy reája
feszüljön vagy meggörnyedjen alája.
Volt pokol is — megjárni mindazoknak,
kik nemcsak vonakodva tusakodtak,
fennszóval áhítva a pokoljárását,
vigyázva: — magukat semmibe ne ártsák.

45.

Volt itt dolog, nagy ügy, kárhozat annyi!
Lett volna — volt! — miért élni, meghalni.
Voltak milliók — elhagyva ügyükben —
kikért élhattünk volna vert hitünkben.
Volt pálya, ügy, elhívó kötelesség,
biztató kor — közülünk várva hősét.
Ez az idő se nyújtott kevesebbet,
csak mi — fiai, voltunk kevesebbek:
— bős nagyravágyók: — lesve a csodákat:
nem tettük azt, amiből csoda válhat.

Mert nem hiszem, hogy ne lehetett volna
kitartó, csendes, hű forradalomban
élni: — szeretni, hinni a világot;
tenni valamit, mivel besugárzod;
melegíteni; — telet a gyertya lángja;
szelídíteni: — aszályt a szik virága;
rázni a világot: — szellő az erdőt;
kérlelve biztatni: — karsztot a felhők;
lázadni — úgy, hogy magadat naponta
feláldozod, ha mégoly kis dologra;
ellenszegülni: másképp nem? — parányi
toporzékoló ügy nyergébe szállni;
osztani magad: — hogy így sokasodjál;
kicsikhez hajolni — hogy magasodjál;
hallgatni őket, hogy tudd a világot,
róluk beszélni, ha szólsz a világhoz.
Széjjel szóródní — eső a homokra —
sivatagnyi reménytelen dologra,
s ha nyár se lesz tőled — s a táj se zöldebb:
— kutakká gyújt a mély: — soká isznak belőled!

Még nem hiszem, hogy ne lehetett volna
élni: — a lehetetlent ostromolva,
hát próbálom önvesztő szerelemben
mi együtt — nem lett volna lehetetlen.

46. *Váci Mihály Kubában*

A dobok ünnepe
(részletek)

Ó, kubai ritmus, kubai dal
Majd sírok, ha dobolsz szívemen,
majd emlékszem rád, ha sírok,
kubai dal, te kubai ritmus,

Ó, kubai tenger, te kubai szél!
Majd utólérsz még engem — átölelsz,
keserű leszel, hatalmas szárnyal körözve szállsz,
te kubai szél, kubai tenger!

Ó, kubai utca, te kubai nép!
Majd átvonultok szememen utcai áradatban,
sötét lesz emléketektől az arcom, mint a tiétek,
kubai nép, ti kubai utcák.

.....

Ti néger dallamok! — szenvedés himnuszai.
A rabszolgák örökös szelíd lázadása:
— ritmusaik dobognak a fehérek fiainak szívében.
Szelíd hódítás, — hódító ritmusok!

.....

Ó, nemünk szégyene, ó, rabszolgaság!
Megbolygatott kultúrad leigázza a világot;
álarcaid másolja, — Picasso téged utánoz.
Ó, vad elégtétel — torz diadal!

Ó, kubai ritmus — ti vallásos dobok!
Világot toboroztok, tüntetni igazatok mellett,
minden embertelenség áldozatai: vegyetek elégtételt!
Ti néger ritmusok, — toborzó dobok!

Földrészek éhezői verik a dobot!
Verik a Földet: — követelő kezek dobolnak!
Verik a Földet türelmetlen ritmusban a követelő kezek.
Ó, harci ritmusok, — holnapi dal.

47. A 60-as évek második felében Váci Mihály rendkívül sokirányú munkásságot folytat. Már az 1968-ban megjelent *Eső a homokra* című kötet is jelezte, hogy költészetében új szintézisre törekszik. A versek mellett ebben az időben egyre több prózát is ír s rendületlenül dolgozik nagyszabású satirikus költeményén, amelynek az *Utazás Bürokronéziában* címet adta. Ezt a művét még 1950 táján kezdte el írni a költő, amikor Nyíregyházáról fölkerülve maga is hivatalnokként dolgozott. Akkoriban főként a hivatali élet külsőségeire figyelt fel, azok taszították: a sok papírmunka, értekezlet, a hivatali élet hierarchikus munkarendje stb. Az a Bürokronézia azonban, amely már a 60-as években készült el, ennél sokkal súlyosabb jelenséget vesz célba: magát a bürokratikus gondolkodásmódot, az emberidengenséget, s ami ezzel szorosan összefügg, a körmönfont, körülményeskedő hivatalnoki nyelvezetet.

48. „Bürokronézia, természetesen, nem képzeletbeli, nem allegorikus ország: Bürokronézia itt van a mai Magyarországon, itt a hazai szocializmusban, itt tenyészik, rothaszt, csüggeszt, lenyűgöz és felháborít... Itt van bennünk, magunkban... ezért is gyűlöli a költő olyan személyes indulattal, lírai hevülettel. Mindemellett Bürokronézia — és ezt a költemény helyes megértése érdekében szükséges különösen hangsúlyozni —, bármilyen totális hatalmúnak láttatják is a satíra belső törvényei, nem azonos a hazai szocializmussal: éppen fordítva: benne: — de etikai és racionális törvényszerűségei ellenére létezik.”

(Részlet az első kiadás előszavából. Irta: Garai Gábor)

49. Az *Utazás Bürokronéziában* című mű a satíra kiélezett s „vitriolba mártott” fegyverével vette fel a küzdelmet a korrupció, a szolgálalkúság, a sógor-komaság, az elvtelen hajbókolás, a rangkórság, a „mosom-kezeim” magatartás és a társadalomban található más, negatív jelenségek ellen. A satirikus vonulat már korábban is megfigyelhető volt Váci Mihály költészetében. Ez a hangvétel most felerősödik s a kesernyészűnyolódó hang eluralkodik a lírai költeményekben is.

Én nem a szent irodalomnak
szánva hurcoltam magamat,
hogy jobbra-balra igazodjak,
merre az érdek mutogat.

A magány szikes talajából
aszályos égre nőtem én.
Lenn: — az ér mélyen, nagyon távol,
és fenn: — magasan volt a fény!

Ó, mennyi értelmetlen élet
kell ahhoz, hogy e szertelen,
átláthatatlan szenvedésnek
majd boldog értelme legyen.

Az évek összekulcsolódnak
körüöttem, mint láncszemek.
Úgy vergődöm sorsomba zárva,
mint bordák közt a szív remeg.

Csak néha nézek fel az égre
összekulcsolt kezemen át.
— Akármi kín horgát szívembe,
amely e tócsából kiránt!

Én a demokráciát énekelem
a többség uralmát minden rossz fölött.
Ahol ha feltámad diadallal a szél
indulói elől a csukott ablakok mögé
hiába menekülnek a kényes fülűek.
A demokráciát énekelem
amely már végre eljön
erre a hétrét görnyedt tájra.

S nem félek semmi hatalomtól
mert az igazság országútján érkeztem.

Az állatok velem
 rokoni lények.
 Bennük a létről emberi
 tudást érzek.

Szarvas úszik az árban,
 lehúzza koronája:
 — a Csele patakban
 magyarok királya.

Benépesítik a Földet,
 egymást kiirtják.
 Tudják, amit a spanyolok,
 érzik, amit az inkák.

Rokonaim parasztok,
 indiánok, bölények:
 — néznek apám szeméből
 kipusztult állatok, népek.

Látom őket — felbődül
 a történelem bennem:
 — mennyi emberi az állatban,
 állati az emberben.

Az ember kulturált vad,
 nagyobb a bűne:
 — képes az erkölcsre,
 kapható a bűnre.

53. A 60-as évek második felében írt költemények *A sokaság fia* című kötetben láttak napvilágot. Ezekben az egyre határozottabbá váló társadalom-kritikai magatartás mellett jól tükröződnek az akkortájt átélt belső küzdelmek is. Szélsőségesen ellentétes hangulatok uralkodnak itt a verssorokon. A költő igazságáért küzd s társakat toboroz, közben magányáról panaszkodik, arról, hogy az irodalmi és politikai közélet küzdőterein magára maradt.

Valami szürke köd közeleg
 benne egy varjú károg.
 Nem látok jól — jöjj közelebb;
 vezess, magyarázd merre járok.

Én láttam a csillagokat,
 tudtam merre menjek.
 Hályog ez? Mondd, hogy nem igaz,
 hazudd, hogy kósza felleg.

Fehér bottal tapogatok
 a körúti csúcsforgalomban.
 Kezemben gyertya lobog,
 kiálts rám valahonnan!

Keservesebben
 ki élte át s hívőbben,
 amit tagadni s hinni lehetett
 e segélytkérőn
 ránktérdeplő időben.

Volt-e közöttünk még egy,
 akinek ifjúsága
 annyi bilincessel vágott húsába,
 s gyertyákkal égették szemét
 a középkorsötét
 tanyai éjek?

Hol van,
 aki az érett férfikorban
 a szájra kibuggyant vérnek
 több ragályát tűrte volna,
 beleesve ezernyi kórba?

Nem szeretett senki ilyen
 magányból mindenkire vágyva,
 és ennyi szerelemben még senkisémmel
 maradt ennyire árva.

56. Az *Utazás Bürokronéziában* és *A sokaság fia* című kötetek már a költő halála után láttak napvilágot. A kép elárvult dolgozószobáját mutatja. Váci Mihály 1970. április 16-án halt meg Hanoi-ban, hirtelen föl-lépő, súlyos betegség következtében, röviddel azután, hogy egy magyar kulturális küldöttség tagjaként Vietnámba érkezett. 1970. április 23-án a farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra.

57. Távolkeleti utazása előtt interjút adott a rádióban, a külföldön élő magyaroknak szóló adás számára. Ebben a következőket mondta;

„ — Alaptémáim? Így fogalmaznám meg őket. Először: hűség az ifjúsághoz, az indító élményekhez, a néphez, a hazához. A másik, természetesen — ami az általános és társadalmi élményeket átmelegíti, és hitelessé teszi — a szerelem, a társkeresés, a társra lelés élményvilága. A magánytól való félelem, a közösséghez való menekülés. Azok a kérdések: helyemen vagyok-e a társadalomban, szeretnek-e a többiek, a hivatásomban megállom-e a helyem.

A harmadik: a „mindenütt otthon” egyetemes élménye. Az a gondolat, hogy a költő természetesen nem lehet partikuláris részeknek és területeknek a költője. Nem lehet senki sem szabolcsi, sem dunántúli, sem tiszántúli költő. Arra kell törekedni — bárhonnán származtunk —, hogy végül is az emberiséghez jussunk, a mai kor egyetemes problémáihoz.”

58. *Részlet a költőtárs, Simon István búcsúbeszédéből*

„Szavakkal alig kifejezhető szomorúság fogja marokra a szívemet Váci Mihály halálával ért pótolhatatlan veszteségünk miatt. Mert tegnap óta csak az jár az eszemben, ki fogja megírni Váci Mihály helyett ezután azokat a forró, plebejus indulattal teli verseket, melyek a hajdani elesettek és ma már a tisztább holnapért küzdők vágyát, akaratát, reményét oly sajátosan népi ízekkel fejezik ki?

... Tolulnak a versélmények, szinte vizuálisan jelenik meg előttem egy-egy kirobbanó Váci-vers, és ahogy némelyik nyomban gyökeret ver a közvélemény irodal-

mi tudatában... Észerevettük-e az utolsó évtizedben, hogy az egykori kis tanyasi tanító egyszercsak nem középiskolás, hanem irodalmi fokon egész népét is tanította?

A képen Simon István beszél egy budapesti általános iskolában, amelyik felvette Váci Mihály nevét.

59. *A költő szobra Nyíregyházán, ifj. Szabó István alkotása.*

Verseim

Éjeimből tépett rongyokba
pólyált meztelen Jézusok
fölöttük gyarak csillagfénye
vörös szárnyat bontva suhog.

Didergő testükre lehelget
emlékeim jajongó nyája,
felettük ondolálva reszket
Heródesek s bölcsek szakállá.

Írástudók gúnnyal leszólnák
születésük szép legendáját,
de pásztorok, parasztok óvják,
levett kalappal körbeállják,

Törvény szerint ács volt az apjuk,
de isteni bennük a lélek.
Illő, hogy térdelve fogadjuk,
mit olajfák alatt ígérek.

Saruban jön mindig az Isten
s búzatáblák között visz át
gyalogútja, amelyen itt lenn
új égboltoknak nekivág.

Galambokat repít kezével,
a másokban ostor suhog,
s teli van minden szenvedéllyel,
amelyet ő megátkozott.

E versekkel így kelek útra:
megyek a napok partjain;
mit hirdetek — még én sem tudtam
törvényeim betartani.

Országot hirdetek, mert vágyom
az idők folyómentiben
tudni: — egy túlsóparti tájon
lesz egy világ, mely nem ilyen.

Megyek, port csókol még a talpam,
de csillagokkal néz szemem.
Tavalyi bor érte az ajkam.
Jövőtől részeg énekem.